

Som pallaresos

Núria Comes

Malmercat, Pallars Sobirà

Es diu que un poble té identitat pròpia quan té una llengua pròpia, senyal indiscutible que compta amb una cultura pròpia. El pallarès no és una llengua, és un dialecte del català amb trets distintius de les seves arrels bascoïdes, molt presents encara en la toponímia, i occitanes, que a la comarca veïna han donat lloc a l'aranès, i que aquí trobem, força abundants, en aspectes fonètics i de sintaxi.

La zona d'influència d'aquesta parla es troba a la part del nord de la província de Lleida, és a dir, es tracta d'una variant dialectal del català occidental, molt més propera al valencià que a la variant central i que actualment està distribuïda entre les comarques dels dos Pallars, Sobirà i Jussà, territoris que en els inicis comtals eren un de sol.

Tot aquest terreny, molt extens i amb una població molt fluctuant, en funció de l'economia, està envoltat de límits naturals importants que han marcat la història i l'evolució d'aquestes terres. Al nord, les muntanyes de la serralada pirinenca; al sud, els diferents congosts que ha anat obrint la Noguera Pallaresa al seu pas; a l'est, el Cantó i Boumort, i a l'oest, el terreny que pertany al que actualment és l'únic parc nacional de Catalunya, Aigüestortes i l'Estany de Sant Maurici, que uneix —o separa— els territoris de la Vall Fosca, la Vall de Boí, era Val d'Aran i el Pallars Sobirà. Aquests accidents naturals han fet que la població del Pallars, sobretot el Sobirà, molt més extrem en climatologia i en accidents geogràfics, hagi quedat molt aïllada al llarg de la història, i aquest aïllament ha fet que hi hagi poques influències externes, la qual cosa ha permès que la variant dialectal pallaresa hagi arribat fins als nostres dies.

La gran emigració dels anys seixanta (del segle passat) de la gent d'aquests poblets d'alta muntanya cap a Barcelona i els voltants de l'àrea metropolitana, ja fos per anar a una porteria o a treballar en una fàbrica, va fer que el Pallars es despoblés fins a tal

punt que molts d'aquests pobles es van quedar sense ningú. Els hereus d'aquests pallaresos, nascuts ja fora d'aquestes fronteres territorials i fora del seu abast dialectal, van créixer parlant amb un altre accent, deixant el pallarès només per a l'àmbit familiar i, en la majoria dels casos, les segones generacions ja ni el deixaven per a l'àmbit familiar.

Passats els anys del franquisme, el català es torna a ensenyar a les escoles, la gent s'agafa amb força a aprendre aquella llengua que només quedava en la

seva forma parlada, ja que la dictadura l'havia prohibida arreu, arriba la normalització del català i, alhora, passa el que acostuma a passar en aquests casos: les formes dialectals minoritàries queden relegades a un segon terme. Així, doncs, aquest dialecte de muntanya, amb paraules estranyes, queda com una curiositat, parlada només per la

gent més gran i algú altre, potser no tan gran, que va quedar-se aquí a cuidar les terres i els ramats.

Arriben els anys noranta i el Pallars no resta aliè al fenomen del turisme, ans al contrari, el turisme va prenent cada vegada més força en l'economia de la zona i passa a ser, en els nostres dies, l'activitat econòmica principal. Les cases dels pobles propietat d'aquelles famílies que van marxar a Barcelona i que només s'obrien en comptades ocasions, generalment a l'estiu, i altres de pagesos que s'havien quedat, cases antigues heretades de generació en generació, sense calefacció, en molts casos sense bany, amb quadres annexes que s'havien quedat buides, es van arreglant per a transformar-se en habitatges de turisme rural. Camps de conreu es transformen en càmpings, apareixen els esports d'aventura i, de mica en mica, aquests indrets perduts passen a tenir una altra vida.

El pallarès, igual que el territori, torna a revifar-se. Tornen aquelles generacions hereves d'aquells

El pallarès, igual que el territori, torna a revifar-se. Tornen aquelles generacions hereves d'aquells padrins que van marxar que, malgrat no parlar-lo, l'entenen i en tenen coneixement.



padrins (avis) que van marxar que, malgrat no parlar-lo, l'entenen i en tenen coneixement. S'instal·len al Pallars, fugint de l'estrès de la capital, joves que, aprofitant les noves oportunitats que ofereix la zona, es queden. En aquest cas, no es coneix el dialecte, però sí que es té curiositat per adornar-se d'aquest tret tan característic del territori. La gent nascuda aquí que vam anar a estudiar a fora, acabats aquests estudis, en una majoria força rellevant tornem per quedar-nos-hi i, en aquest cas, sí que coneixem bé la parla i bona part dels mots característics i ben diferents del català estàndard. En aquest darrer cas, però, hem sentit aquest dialecte a casa, als padrins, i amb ells l'hem parlat, però amb els pares, amb els companys de classe i de cara a fora, malgrat mantenir la variant fonètica dialectal i les diferents variants de morfologia i sintaxi (l'article, els possessius, les conjugacions verbals...), hem perdut la normalitat en l'ús d'aquelles paraules exclusives del pallarès.

Hi ha diversos estudis sobre el pallarès, però potser l'autor, escriptor i estudiós d'aquesta parla que més repercussió ha tingut aquests darrers anys ha estat en Pep Coll, fill de Pessonada (Pallars Jussà), bon coneixedor del llenguatge, que ha escrit diverses novel·les on ha inclòs el costumari pallarès, no solament la parla, sinó també els trets culturals. Ha publicat diversos llibres de llegendes i contes populars del Pallars i diversos estudis sobre el parlar d'aquí, on recull els trets lèxics i fonètics, les paraules característiques d'aquesta parla amb la seva equivalència en el català estàndard i les frases fetes i expressions que es diuen per a tal o tal altra cosa. No hi ha alumnes que hagin cursat estudis a les escoles d'arreu del territori que no hagin llegit *De quan Judes era fadrí i sa mare festejava* o *El secret de la moixertera*, on apareixen bruixes, dracs, amos i hereus i, sobretot, minairons i encantades.

Actualment hi ha un moviment cultural que ha agafat embranzida al voltant d'aquest parlar, consistent en concursos literaris, en l'edició de contes escrits en aquesta variant i acompanyats d'un CD on es mostra la forma oral, i també una manera molt curiosa de

promoció consistent en l'estampació en samarretes d'una paraula pallese, amb el seu significat i la traducció a diverses llengües, de manera que és molt habitual, en els darrers temps, veure gent amb una samarreta on diu *POTXÓ* ('petó'), *FURRO -RRA* ('esquerp -a') o *ORC -A* ('difícil de tracte'), entre altres, moviment liderat per l'Associació Cultural Cambuleta (una cambuleta és una tombarella).

Malgrat les accions realitzades en favor del pallarès per tal de donar-lo a conèixer i vendre cultura, a més a més de ràfting i loteria, lluny de tornar-se a parlar amb normalitat, aquest dialecte ha quedat relegat a una curiositat característica de la zona. La canalla i el jovent nascuts aquí, fills de pares que som d'aquí, continuen mantenint la variant dialectal, però sense fer ús d'aquests mots tan característics. Els fills de pares nouvinguts, malgrat haver nascut aquí, mantenen la parla dels seus precursors i la coneixen i l'entenen; fins i tot se'ls escapa algun gir pallarès i, com en el cas anterior, tampoc no usen els mots.

Hi ha casos curiosos d'adaptació al llenguatge i que es dona en els fills de palleseos que han nascut fora però que pugen sovint. Aquesta canalla, sense ser-ne conscient, parla amb la variant dialectal del lloc d'origen amb els seus companys i amb els seus conciutadans, mentre que canvien de forma automàtica quan parlen amb la família o quan venen aquí i s'integren a l'entorn. Com en els casos anteriors, però, coneixen les paraules característiques de sentir-les als padrins i habitualment no les utilitzen.

En el meu cas concret, nascuda aquí, filla de palleseos, estudiant a Barcelona i retornada aquí per tenir-hi la família, interessada per tot el que envolta el meu parlar, he escrit contes en pallarès, he escrit textos on sempre que puc deixo perdre algun mot i m'adono que, com més gran em faig, sense haver perdut mai l'accent i la parla pallese, més automàtiques em surten aquestes paraules, que espero que no es perdin, però que costa sentir-les si no parles amb gent gran o si no vas a veure algun espectacle de la gran Esperanceta. ■